

Скляренко І.Ю.,
Масленнікова Н.А.
Ізмаїльський державний
гуманітарний університет

РОЗВИТОК У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ГОТОВНОСТІ ДО САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто проблему розвитку готовності майбутніх учителів початкових класів до самостійної самоосвітньої діяльності.

Ключові слова: *самовдосконалення особистості, самостійна діяльність, пізнавальна діяльність, готовність, особистісні якості, майбутні фахівці.*

Постановка проблеми

Проблема самовдосконалення особистості засобами навчання привертає увагу багатьох дослідників. Відома концепція філософської та психолого-педагогічної наук про самореалізацію особистості як життєво необхідну потребу і спроможність до самостійного розгортання власних сутнісних сил і творчого потенціалу (А.Маслоу, В.Андрущенко, І.Бех, І.Зязюн). Розвинута здатність педагога до самостійної перетворюючої діяльності виступає дійовим мотивом і засобом зростання самостійності учнів [1].

Теоретичний аналіз проблеми самостійності засвідчив, що до неї зверталися в різні історичні періоди зарубіжні та вітчизняні філософи, педагоги, психологи. Вимоги до вмінь педагога пробуджувати самостійність думки висловлювалися ще Сократом, Я.Коменським, К.Ушинським, В.Сухомлинським та ін. Ці ідеї знайшли подальший розвиток у працях сучасних дидактів (В.Андреев, В.Лозова, М.Махмутов, В.Паламарчук, О.Савченко та ін.). Обґрунтуванню загальнодидактичних основ самоосвіти присвячені праці С.Архангельського, Ю.Бабанського, В.Сластьоніна, Г.Щукіної; сутності, структурі, змісту самоосвіти — А.Громцевої, О.Кочетова, Я.Турбовського та ін. Їхні дослідження переконливо довели, що самостійна робота студентів дає змогу успішно розв'язувати такі завдання: формувати усвідомлений процес засвоєння знань; удосконалювати вміння й навички, визначені програмою кожного навчального предмета; готувати майбутніх фахівців до усвідомленого застосування знань у практичній діяльності; розвивати пізнавальні здібності; виховувати культуру розумової праці; виробляти потребу ефективно підвищувати свою готовність до самоосвітньої діяльності [2; 5].

Виклад основного матеріалу

Актуальність проблеми розвитку в майбутніх учителів початкових класів готовності до самостійної пізнавальної діяльності зумовлена також необхідністю забезпечення безперервної освіти та самоосвіти майбутніх педагогів упродовж усього життя. Однією з тенденцій розвитку навчально-виховного процесу у вищій школі є розширення самостійності майбутніх фахівців, що передбачає самостійний пошук і засвоєння студентом нової інформації, організацію діяльності, спрямованої на власний саморозвиток. Це зумовлює чітку організацію самостійної роботи студентів, яка була б різноманітною за формами, мала б принципово нову мотивацію.

Перефразовуючи висловлювання К.Ушинського, що мистецтво виховання має особливість майже всім здаватися справою легкою і знайомою; підкреслимо: не всі прийшли до розуміння того, що крім терпіння, вроджених здібностей і навичок, необхідні ще спеціальні знання. Стосовно навчання першокурсників у вищих навчальних закладах можна відзначити, що певна частина викладачів теж вважає навчання для вчорашніх випускників середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів легким і знайомим, які завдяки школі вміють працювати самостійно і швидко адаптуються до навчання в умовах ВНЗ. Але такі викладачі забувають, що студенти потрапляють у інші умови їхньої навчально-пізнавальної діяльності, які визначаються зміщенням акценту на самостійну пізнавальну діяльність, часовим розривом між отриманням інформації та контролем за результативністю її засвоєння, необхідністю розвитку у студентів професійної компетентності, яка передбачає не лише оволодіння певною сукупністю знань, умінь, а й розвиток ставлень, досвіду, особистісних якостей фахівця, які забезпечують результативність професійної діяльності [4].

Суперечності, які виникають у процесі адаптації студентів-першокурсників до навчання у вищому навчальному закладі, можна розв'язати завдяки цілеспрямованому формуванню пізнавально-інтелектуальної компетентності. Актуальність розвитку студентів з перших днів перебування у вищих навчальних закладах зумовлена і переходом на кредитно-модульну систему навчання, яка передбачає значне збільшення часу на самостійну роботу. Розвитку компетентності має виділятися час при вивченні всіх навчальних дисциплін, хоча засвоєння систематизованих знань щодо організації самостійної роботи, розвиток певних умінь, особистісних якостей, які необхідні для самовдосконалення пізнавальної діяльності майбутніх фахівців, має відбуватися насамперед у процесі вивчення дисципліни «Вступ до спеціальності». Одним із аспектів розвитку пізнавально-інтелектуальної компетентності є проблема самоосвітньої діяльності. Розвиток самоосвітньої діяльності майбутніх учителів має важ-

ливе значення, оскільки така діяльність виступає засобом пізнання й розвитку інтелектуальних і професійних можливостей особистості, актуалізує педагогічний потенціал і сприяє формуванню фахівця відповідно до вимог інформаційно-технологічної революції, формує уявлення про самоосвітню діяльність як про особистісну й суспільну цінність і водночас як про одну з найважливіших цілей у всіх сферах діяльності.

На сучасному етапі розуміння навчання як процесу управління формуванням особистості фахівця самостійну роботу студентів треба розглядати не лише як засіб закріплення та вироблення вмінь і навичок, як спосіб розвитку творчих здібностей та професійного мислення, а, насамперед, як спосіб формування самостійності й активності особистості, її репродуктивних і творчих здібностей, готовності орієнтуватися в сучасних тенденціях розвитку теорії та практики організації навчально-пізнавальної діяльності, здатності ставити й самостійно вирішувати теоретичні та практичні завдання.

Науковці виокремлюють соціально-педагогічні характеристики готовності майбутнього педагога до самоосвітньої діяльності: спрямованість на безперервну самоосвітню діяльність, перспективність, постійний пошук, осмислення та затвердження нових значень професійної педагогічної діяльності; висока адаптивність до змін у педагогічній діяльності, мобільність у застосуванні новітніх програм і технологій; готовність до свідомої корекції власної професійної діяльності, поведінки; відкритість новому досвіду, професійна активність, творча індивідуальність, готовність до розв'язання креативних завдань; самокритичність, відповідальність, доцільність; перспективність у стосунках, постійне підвищення рівня спілкування, комунікації з іншими суб'єктами взаємодії [1].

Цілком обґрунтованою є запропонована В.Черняковою схема способів активізації творчого потенціалу особистості майбутнього вчителя, яка містить такі етапи:

- розвиток загальноінтелектуальних здібностей через застосування інтелектуальних тестів, логічних завдань, вправ творчо-комунікативного характеру, створення проектів, логічних схем, самоаналіз власних проектів;
- мотиваційно-діагностичний етап, на якому використовуються творчі завдання, проблемні методи, професійно-значущі матеріали;
- процесуально-творчий етап, що передбачає збільшення питомої ваги творчих завдань і вправ, підвищення пріоритету рефлексивно-творчих форм роботи, створення ситуацій дослідження проблеми, ігри-вправи на розвиток асоціативності мислення, логіки, здатності до емпатії, евристики, навчально-дослідницькі завдання;
- аналітико-рефлексивний етап реалізується через самоаналіз логіки побудови власних дій, оцінку адекватності мети та кінцевого продукту творчого завдання, оцінювання можливостей досягнення кінцевого результату більш

оптимальними шляхами та внесення корекції, доведення раціональності розв'язання творчого завдання й оцінювання об'єктивної та суб'єктивної значущості творчого продукту [6].

У процесі вивчення курсу «Вступ до спеціальності» студенти мають ознайомитися з особливостями та головними проблемами навчальної та професійної самоосвітньої діяльності, оволодіти основами продуктивної самоосвітньої діяльності, зокрема основними методами. Також у них має бути позитивна мотивація щодо самостійної пізнавальної діяльності, розуміння доцільності самостійного оволодіння інформацією, творчого пошуку шляхів розв'язання педагогічних проблем, з якими зустрінатимуться у процесі професійної діяльності, необхідності евристичної діяльності. Студенти мусять зрозуміти суть самостійної роботи як цілеспрямованої внутрішньо вмотивованої, структурованої самим суб'єктом діяльності, виконання якої вимагає досить високого рівня самосвідомості, рефлексивності, самодисципліни, особистої відповідальності. На цьому етапі доцільно спочатку застосовувати методи навчання, які передбачають діяльність студентів за аналогією, за відомими зразками й алгоритмами, розв'язання завдань у межах заданого чи первісно знайденого способу дії.

Проте, на нашу думку, неварто тривалий час застосовувати такі методи, оскільки це може призвести до звички діяти лише за зразком, аналогією, що гальмуватиме розвиток творчого мислення майбутніх фахівців, внаслідок чого студенти відзначатимуться яскраво вираженим прямолінійним використанням засвоєних схем самостійного виконання певних завдань. Студентові необхідно стати одночасно об'єктом і суб'єктом керування, що створює процес руху від незнання до знання, у процесі чого відбувається формування інтелектуальних умінь і особистісних якостей; він не лише засвоює зміст навчальної дисципліни, а й співвідносить його зі змістом власного досвіду, накопиченого як у результаті попереднього навчання, так і в повсякденній практиці [2; 5]. Тому потрібно пропонувати завдання, в яких студент би не просто пригадав знання і застосував їх, а мав можливість планувати, проектувати, організовувати, мотивувати, контролювати, оцінювати, аналізувати свої дії в різноманітних ситуаціях, спираючись на теоретичні знання.

Для формування компетентного вчителя надзвичайно важливою є необхідність створення цілісної системи залучення студентів спочатку до активної пізнавальної діяльності, яка має трансформуватись у потребу до самовираження у пошуковій, науковій діяльності. Тому маємо запроваджувати такі методи навчання, при застосуванні яких студент змушений активно здобувати, переробляти й реалізовувати навчальну інформацію, які допомагають вийти на особистісний рівень виявлення й розвитку творчої особистості майбутнього вчителя, як-от: рольові педагогічні ігри, аналіз педагогічних ситуацій, групові

дискусії з аналізом різних підходів до розв'язування педагогічних задач і самоаналізом, а також методи, які забезпечують практичну підготовку кожного студента до професійної діяльності [6].

Під час підготовки сучасного педагога треба змінювати ставлення до самостійності студента: він має діяти самостійно не лише після отримання завдання, а й у процесі пошуку інформації, осмислення лекційного матеріалу, у виявленні й формулюванні як пізнавальної, так і професійної проблеми, її розв'язанні. Наводимо різноманітні види вправ, які ми використовуємо при вивченні майбутніми вчителями початкових класів циклу педагогічних дисциплін, спрямованих на формування вмінь самостійної пізнавальної діяльності (уміння знаходити інформацію, виділяти головне, вести конспекти, формулювати запитання, що є основою для бачення проблеми, суперечності, вміння визначати задачі тощо).

Вправа «Знайди інформацію». Студентам пропонуються картки, на яких подаються вихідні дані й анотації педагогічних монографій та навчально-методичних видань. Завдання полягає в тому, щоб підібрати ті джерела, в яких може бути матеріал, що розкриває зміст окремого питання з теми, яка розглядалася на лекції і буде систематизуватися на наступному семінарському занятті. При цьому пропонуються такі видання, в назві й анотації яких немає термінів, за допомогою яких формулюється питання теми. У цьому разі студенти мусять пов'язати поняття, які вивчаються, з тими поняттями, про які йде мова у назві й анотації джерела, і вибрати можливі твори, а потім перевірити в читальні, наскільки вдалим був їхній вибір. До наступного заняття необхідно скласти нову анотацію таким чином, щоб вона відображала зміст окремого розділу монографії чи навчально-методичного видання з погляду питання, що розглядається.

Вправа «Конспект». Студентам пропонується фрагмент статті (5–7 абзаців) із періодичного педагогічного видання, що відповідає темі заняття. Їм потрібно кожен абзац статті коротко законспектувати (або виділити головну думку) на окремих аркушах, не проставляючи номер абзацу. Потім кожен студент змішує аркуші й передає їх своєму сусідові зліва, який на кожному аркуші проставляє номер абзацу, зміст якого, на його думку, розкритий у конспекті. І так аркуші передаються по колу, поки автори не отримають свої конспекти. Кожний студент у своїх аркушах перевіряє правильність номерів абзаців. Найвище оцінюються конспекти тих авторів, у котрих всі абзаци всіма студентами були пронумеровані правильно. Як матеріал для цієї вправи добираємо статті дискусійного характеру, або ж такі, які не містять відомої студентам інформації з питання, що вивчається, розширюють знання студентів, з тим, щоб можна було організувати групову дискусію.

Продовжити роботу із цими матеріалами можна у *вправі* «Найкраще запитання». Студенти мають сформулювати оригінальні запитання за змістом фрагменту статті. Спочатку вони працюють індивідуально, а потім об'єднуються в групи (5–7 осіб) і вибирають найоригінальніше запитання, на яке мають відповісти студенти інших груп. На завершення визначається, яке питання було найбільш оригінальним і яка відповідь була найкращою.

Аналогічною за способом проведення є *вправа* «Заборонене поняття». Студенти мають сформулювати оригінальні запитання за змістом фрагменту статті чи навчального тексту, не використовуючи основні терміни теми, що вивчається. Наприклад, при вивченні теми «Методи навчання» не можна використовувати у запитаннях терміни «методи навчання», «прийоми навчання», «засоби навчання», «способи навчання».

Доцільним є створення студентами за власним проектом професійного творчого продукту, наприклад, написання казки, що відповідає змісту навчального матеріалу чи висвітлює питання моралі, підготовка педагогічної розповіді, розроблення сценаріїв різноманітних виховних заходів, модифікація розроблених іншими вправ, тренінгових занять відповідно до поставленої мети тощо, а потім його захист і запровадження. Прикладом завдання на модифікацію вправи є завдання, яке студенти виконують при вивченні теми «Місце і роль сім'ї у вихованні. Форми зв'язку школи і сім'ї». При опрацюванні інших тем вони познайомилися з вправою «Казковий герой», яка передбачає, що вихованці по колу називають казкового героя, вказують, які він має позитивні й негативні риси, і які риси цього героя є у самого вихованця. Тепер потрібно розробити правила гри «Казковий герой» для батьків, які конфліктують із своїми дітьми. Виконання таких завдань спонукає студентів відходити від стереотипів, розвивати пізнавальну самостійність, творче мислення, творче застосування раніше набутих знань.

Під час виконання таких завдань необхідною є опора на суб'єктний досвід студента, врахування його самобутності, самоцінності. У такому разі процес виконання завдань стає суб'єктно значущим, наповненим для студента особистісним сенсом, почуттями, зафіксованими в його суб'єктному досвіді [2].

Суб'єктний досвід є тим простором, у якому створюється позитивна мотивація самостійної роботи на всіх її етапах, і водночас він є тим простором, у якому можливе співробітництво викладача і студента. Однією з умов ефективної організації самостійної роботи є перетворення студента на активного і творчого суб'єкта власного розвитку й розвитку навколишнього середовища, він сам має ставити цілі і планувати їх досягнення.

Висновки

Отже, оволодівши досвідом самостійної діяльності під час навчання,

майбутній фахівець зможе постійно поглиблювати свої знання, розвивати свої здібності розв'язувати професійні задачі й сформувати позитивну мотивацію самоосвітньої діяльності. Успіх ефективної організації самостійної роботи студентів здебільшого визначається рівнем професійної компетентності викладача вищої школи, його готовністю передати частину своїх функцій майбутнім фахівцям.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бочелюк В.Й. Психологічна готовність вчителя до особистісно орієнтованого навчання: автореф. канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / В.Й.Бочелюк. — К., 1998. — 21 с.
2. Гавриш Н.В. Організація самостійної пізнавальної діяльності майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки / Н.В.Гавриш, Т.В.Лопухіна // Проблеми сучасної педагогічної освіти. — Серія: Педагогіка і психологія. — Ялта: РВВ КГУ, 2005. — Вип. 8. — Ч. 1. — С. 8–14.
3. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність: підручник / за ред. І.А.Зязюна. — К.: Вища шк., 1997. — 349 с.
4. Синенко В.Я. Професіоналізм учителя / В.Я.Синенко // Педагогіка, 1999. — № 5. — С. 45–51.
5. Хомич Л.О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів / Л.О.Хомич. — К.: Магістр-S, 1998. — 200 с.
6. Чернякова В.Е. Активізація творчого потенціалу особистості / В.Е.Чернякова // Зб. наук. праць: педагогічні науки. — Суми, 2005. — С. 179–184.

В статье рассмотрена проблема развития готовности будущих учителей начальных классов к самостоятельной самообразовательной деятельности.

Ключевые слова: *самосовершенствование личности, самостоятельная деятельность, познавательная деятельность, готовность, личностные качества, будущие специалисты.*

In the article the problem of development of readiness of future teachers of initial classes is considered to independent selfeducational activity.

Key words: *self-perfection of personality, independent activity, cognitive activity, readiness, personality qualities, future specialists.*

Смакула О.І.
Ізмаїльський державний
гуманітарний університет

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАСОВИМИ ВИХОВНИМИ ЗАХОДАМИ

Головна увага надається процесу підготовки спортивних спеціалістів згідно з освітніми стандартами. Практичні рекомендації для організації масової виховної роботи у вищій школі.

Ключові слова: освітня робота, стандарти, студенти-спортсмени, учитель фізичної культури, морально-етична цінність.

Постановка проблеми

Процес підготовки висококваліфікованих фахівців є суттєвою проблемою сьогодення. Сучасний розвиток суспільства зумовлює необхідність інноваційних технологій.

Індивідуальний підхід до формування особистості поза аудиторними виховними заходами дає змогу розвивати професійні уміння, знання, навички майбутніх фахівців з фізичного виховання.

Мета дослідження полягає у науковому обґрунтуванні та експериментальній перевірці впливу позааудиторних виховних заходів на формування майбутнього фахівця фізичного виховання.

Завдання дослідження:

1. Виявити характерні особливості позааудиторних виховних заходів.
2. Обґрунтувати вплив виховних заходів на формування майбутніх вчителів фізичної культури.
3. Розробити рекомендації щодо активізації впливу позааудиторних заходів на формування особистості майбутніх спеціалістів фізичного виховання.

Методи дослідження:

- а) теоретичний аналіз психологічної, педагогічної та навчально-методичної літератури з проблеми дослідження;
- б) анкетування, спостереження, констатуючий та формуючий експерименти;
- в) експертна оцінка та самооцінка.

Наукова новизна полягає в розробці організаційних принципів та методики проведення позааудиторних виховних заходів, спрямованих на формування майбутнього фахівця спорту.